

Content Analysis of Chemistry Textbooks Based on the Amount of Attention to the Goals of Resistance Economy

Faezeh Nateghi*

Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran. E-mail: f-nateghi@iau-arak.ac.ir

Hosein Moafi

Structure, Department of Educational Sciences, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

Alireza Faghihi

Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

Mohammad Seifi

Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

Abstract

The current research was conducted with the aim of analyzing the content of secondary school chemistry textbooks based on the emphasis on the goals of resistance economy. The research method in this study was a descriptive content analysis type. In this research, after collecting quantitative data, Shannon's entropy technique was used to analyze them. The statistical community of this research was the content of all secondary chemistry books (10th, 11th, and 12th chemistry and 10th and 11th science labs). The sampling method in this research was full count; therefore, all the texts of chemistry books of the second secondary course were analyzed. The unit of registration in this research was the theme. The findings of the content analysis showed that in the text of the reviewed books, the most attention was given to the objectives of the resistance economy in the consumption and skill and knowledge areas, and the least attention was paid to the employment and production aspect in the attitudinal area. Among the books, the most attention is paid to the goals of resistance economy in the 11th science laboratory book and the least attention in the 12th chemistry textbook. The findings of the frequency of the components have shown that the amount of attention paid to the goals of the resistance economy does not have a normal distribution, and the goals of the resistance economy have been addressed to a very small extent in chemistry books.

Keywords: resistance economy, chemistry textbook, communication content analysis, second secondary course.

How to Cite: Nateghi, F., Moafi, H., Faghihi, A., & Seifi, M. (2023). Content Analysis of Chemistry Textbooks Based on the Amount of Attention to the Goals of Resistance Economy. *Qualitative Research in Curriculum*, 4(12), 34-60. doi: 10.22054/QRIC.2023.33817.228

Qualitative Research in Curriculum is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی شیمی بر اساس میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی

فائزه ناطقی	نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم تربیتی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.
حسین معافی *	مریی گروه علوم تربیتی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران. رایانامه: hoseen.moafi@yahoo.com
علیرضا فقیهی	استادیار گروه علوم تربیتی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.
محمد سیفی	استادیار گروه علوم تربیتی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

چکیده

پژوهش حاضر باهدف تحلیل محتوای کتاب‌های درسی شیمی دوره متوسطه دوم بر اساس میزان تأکید بر اهداف اقتصاد مقاومتی انجام شده است. روش پژوهش در این مطالعه توصیفی از نوع تحلیل محتوا بود. در این پژوهش پس از گردآوری داده‌های کمی از تکنیک آنتروپی شانون جهت تحلیل آنها بهره گرفته شد. جامعه آماری این پژوهش را محتوای کلیه کتاب‌های شیمی متوسطه دوم (شیمی دهم، شیمی یازدهم و شیمی دوازدهم و آزمایشگاه علوم دهم و علوم یازدهم) تشکیل داد. روش نمونه‌گیری در این پژوهش تمام شماری بود؛ لذا تمام متن کتاب‌های شیمی دوره متوسطه دوم مورد تحلیل قرار گرفتند. واحد ثبت در این تحقیق مضمون بود. یافته‌های حاصل از تحلیل محتوا نشان داد که در متن کتاب‌های مورد بررسی به اهداف اقتصاد مقاومتی در بعد مصرف و حیطه‌های مهارتی و دانشی بیشترین توجه و در بعد اشتغال و تولید در حیطه نگرشی کمترین توجه صورت گرفته است. در بین کتاب‌ها نیز بیشترین توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی در کتاب آزمایشگاه علوم یازدهم و کمترین توجه در کتاب درسی شیمی دوازدهم لحاظ شده است. یافته‌های حاصل از فراوانی مؤلفه‌ها نشان داده است که میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی از توزیع نرمال برخوردار نیستند و به میزان خیلی کمی به اهداف اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های شیمی پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد مقاومتی، کتاب‌درسی شیمی، تحلیل محتوای ارتباطی، دوره متوسطه دوم

استناد به این مقاله: ناطقی، فائزه، معافی، حسین، فقیهی، علیرضا، و سیفی، محمد. (۱۴۰۲). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی شیمی بر اساس میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی. پژوهش‌های کیفی در برنامه درسی، ۱۲(۴)، ۳۴-۶۰. doi: 10.22054/QRIC.2023.33817.228

Qualitative Research in Curriculum is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

مقدمه

در حال حاضر، عرصه اقتصادی به‌عنوان خط مقدم مبارزه بر علیه انقلاب اسلامی طراحی شده است. همچنان که مقام معظم رهبری فرموده‌اند، در شرایط کنونی دشمن در حال یک جنگ اقتصادی تمام‌عیار برای شکست و حذف انقلاب اسلامی از موازنه جهانی و تبدیل انقلاب اسلامی به یک پدیده منفعل در مقابل غرب است و از حدود زمستان سال ۹۰، به یک جنگ تمام‌عیار اقتصادی تبدیل شد، نه مسئله هسته‌ای، نه مسئله حقوق بشر و نه مسائل دیگری از این قبیل است؛ علت، استقلال‌خواهی ملت ایران است؛ علت، داشتن یک حرف نو بر پایه مبانی اسلام است که برای کشورهای دیگر و ملت‌های مسلمان الگو خواهد شد. بیانات مقام معظم رهبری در حرم رضوی ۱۳۹۰/۱/۱.

در سال‌های اخیر با توجه به مشکلات اقتصادی و تحریم‌های ظالمانه، مفهوم اقتصاد مقاومتی در ادبیات کشور ظهور پیدا کرده است. اقتصاد مقاومتی یعنی تشخیص حوزه‌های فشار یا در شرایط کنونی تحریم و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی اثر کردن و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت که قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه پیش‌شرط و الزام چنین موضوعی است. اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی‌ها و تأکید روی مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای خوداتکایی است. در تعریف دیگر اقتصاد مقاومتی، مجموعه تدابیر و راهکارهایی است که برای پیشبرد امور اقتصادی در شرایط مقاومت در همه زمینه‌های اقتصادی به کار گرفته می‌شود (عظیمی، ۱۳۹۱). اقتصاد مقاومتی یک راه‌حل کوتاه‌مدت برای مقابله با تحریم‌ها نیست؛ اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد مردم‌نهاد و درون‌زا است (صدر، ۱۳۸۰). اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد دانش‌بنیان است که در نظر دارد با تکیه بر ظرفیت‌های پایدار اقتصادی در داخل کشور علاوه بر تعامل با اقتصادهای جهان، کشور را در برابر تکان‌های جهانی اقتصادی محافظت کند. اقتصاد مقاومتی در بردارنده این اصل است که چگونه کشورها می‌توانند انعطاف‌پذیری خود را برای حداکثر کردن بهره‌مندی خود از فرصت‌های به وجود آمده از شوک‌های برون‌زا را افزایش دهند و همچنین چگونه تاب‌آوری خود را در برابر تهدیدهای به وجود آمده از این ناحیه افزایش دهند تا کمترین خسارت‌ها را متحمل شوند (عسگری، ۱۳۹۱). قدر مسلم مقاومت‌سازی اقتصاد پدیده‌ای جدید نیست و تجربه‌هایی از این مقاومت‌سازی در کشورهای مختلف وجود دارد. کشورهایی چون آمریکا، انگلیس، چین، فرانسه، هند، آلمان و کره

جنوبی هم توانسته‌اند با به‌کارگیری اقتصاد مقاومتی و تکیه بر تولیدات داخلی و صادرات، در برابر مشکلات و بحران‌های مالی از رشد اقتصادی بالایی برخوردار باشند (فقیهی، ۱۳۷۷). در ارتباط با ضرورت حاکمیت اقتصاد مقاومتی در تمامی شئون جامعه ایران تنها استناد به بیانات رهبری در نوروز سال ۱۳۹۶ مبنی بر نام‌گذاری این سال به نام اقتصاد مقاومتی: تولید و اشتغال کفایت می‌کند. در این بیانات مقام معظم رهبری این‌گونه عنوان نمودند که سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی می‌بایست با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا به‌منظور تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله تدوین شوند، باید در مسیر تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی آن به‌ویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی قدم‌های مثبتی برداشته شود (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، ۱۳۹۶).

یکی از درخشان‌ترین نمونه‌ها در زمینه صنعتی شدن، کار ارزشمند مانوئل کاستلز^۱ است. وی در این زمینه، با یادآوری تجربه کشورهای عقب‌مانده و درحال توسعه جهان در کل دوره موج‌های اول و دوم انقلاب صنعتی که چیزی حدود دو‌یست سال را شامل می‌شود، تذکرات بسیار ارزنده‌ای را در مورد نحوه روبه‌روشدن با دستاوردهای انقلاب دانایی یا موج سوم انقلاب عرضه می‌کند. از دیدگاه وی، کشورهای درحال توسعه، مسئله صنعتی شدن را تنها در حد ایجاد تحولاتی در یکی از بخش‌های اقتصادی یعنی بخش صنعت، به مفهوم اصطلاحی «ساخت» در نظر گرفتند و از مسئله صنعتی شدن به‌مثابه ارتقای بنیه تولید ملی که مستلزم نگاه به صنعتی شدن به‌مثابه یک نظام حیات جمعی بود، غفلت ورزیدند؛ ضمن آنکه در همان سطح توجه نیز کل ماجرای صنعتی شدن را در انتقال مکانیکی ماشین‌آلات صنعتی وارداتی جست‌وجو کردند (مؤمنی، ۱۳۹۵).

طبیعی است که دستاورد چنین نگاه سطحی‌نگر و انتزاعی به پدیده مرتبط به کل نظام حیات جمعی، وابسته شدن به دنیای خارج در همه عرصه‌های تصورشدنی، همراه با گسترش و تعمیق همه عوامل پدیده‌های نابرابری و عقب‌ماندگی است. از این زاویه، وی برای آینده هشدار می‌دهد که محور آن، مسئله انقلاب دانایی به‌مثابه نظام حیات جمعی جدید است. وی گوشزد می‌کند که مبادا این پدیده پیچیده و چندوجهی، درست مانند موج‌های اول و

دوم انقلاب صنعتی به واردات ماشین‌آلات، محاسبه شود و محصولات دیجیتال تنزل یابد (لیست، ۱۳۷۹).

با پیشرفت‌هایی در عرصه انقلاب دانایی، اندیشمندان و اقتصاددانان بزرگی در زمینه ساختار ذخیره دانایی بشر کارهای ارزنده انجام داده و به نتیجه بسیار مهمی رسیده‌اند. به این ترتیب که اگر کل ذخیره دانایی بشر به ۱۰۰ واحد تقسیم شود، ۹۰ واحد از این میزان را دانش ضمنی تشکیل می‌دهد؛ یعنی دانشی که با انجام دادن کار حاصل می‌شود و این گونه دانش فقط در چارچوب نهادی تولید محور امکان انباشت نظام وار پیدا می‌کند. تاریخ غرب و به تازگی تاریخ پیشرفت آسیا، معرف این واقعیت است که هیچ عاملی به اندازه تولید، زمینه‌های عقلانیت اجتماعی و سیاسی را فراهم نمی‌کند (سریع‌القلم، ۱۳۹۰). تولید به فرد، ملت و کشور اعتماد به نفس می‌دهد و مبنای حفظ هویت، حفظ استقلال و حفظ فرهنگ بومی و مظهر قدرت است. تولید، نیروی محرکه تغییرهاست و دامنه فکر و مرزهای فهم پدیده‌ها را گسترش می‌دهد. این مقوله، زمانی جدی می‌شود که رقابت وجود داشته باشد. تولید زمینه نظم رفتاری، نظم فکری و قاعده‌مند شدن زندگی را به وجود می‌آورد؛ و افزایش کمیت و کیفیت آن، جامعه را تا آنجا به سوی پیشرفت و ثبات سوق می‌دهد که شرایط تأمین امنیت داخلی، امنیت ملی و حتی آزادی‌های مدنی و سیاسی تسهیل شود. بدین ترتیب ملاحظه می‌شود که مبنای نظریه اقتصاد ملی لیست، تقویت و استحکام بخشیدن به بنیه تولید ملی در کشور است که راه‌های تحقق آن در اقتصاد سیاسی مقاومتی در ج.ا.ایران بررسی می‌شود.

اکنون هم یکی از ارکان اصلی اقتصاد مقاومتی اصل مردم‌بنیادی است، اقتصادی که به عنوان اقتصاد مقاومتی مطرح می‌شود، مردم‌بنیاد است؛ یعنی بر محور دولت نبوده و اقتصاد دولتی نیست؛ بلکه اقتصاد مردمی است، با اراده و سرمایه و حضور مردم تحقق پیدا می‌کند (یوسفی، ۱۳۹۰).

فعالیت و کار اقتصادی دست مردم است و دولت به عنوان مسئول عمومی نظارت، هدایت و کمک می‌کند؛ بنابراین تسهیل و آماده‌سازی شرایط وظیفه دولت است. لازمه حضور مؤثر آحاد مردم در عرصه اقتصادی، توانمند ساختن آنان برای این عرصه است. حضور مردم باید در چارچوب مدل مورد پذیرش اسلامی باشد و دولت باید با وضع قوانین و تأمین سایر امکانات در اختیار، به حضور مردم کمک کند. در واقع، در اقتصاد مقاومتی وظیفه دولت در صحنه اقتصاد نظارتی است نه بازیگری، بازیگران عرصه اقتصاد تولیدکنندگان و

مصرف‌کنندگان کالاها و خدمات هستند که از طریق تعامل با یکدیگر، بازار را متعادل می‌کنند و چرخ اقتصاد را به گردش درمی‌آورند. این تعاملات بدون برنامه‌ریزی و نظارت به نحو مطلوب انجام نخواهد گرفت، از این رو حضور نظارتی که مورد تأیید بازیگران باشد و قدرت کافی برای برخورد با برهم‌زنندگان تعاملات را داشته باشد، در این صحنه ضروری است و این وظیفه به دولت سپرده شده است. دولت تصدی گر که توان خود را صرف بنگاهداری کند، توان، قدرت و انگیزه کافی برای انجام صحیح وظیفه نظارتی نخواهد داشت (مؤمنی، ۱۳۹۰).

قدرمسلم اقتصاد مقاومتی برای جاری‌شدن در جامعه نیازمند بسترهای فرهنگی مناسب است؛ در واقع بدون ایجاد و ترویج این بسترها نمی‌توان انتظار داشت این رویکرد در بین اقشار مختلف مردم که تعیین‌کننده‌ترین نقش را در اقتصاد دارند، نهادینه شود و به مرحله اجرا درآید. در این میان آموزش و پرورش و نهاد مدرسه در تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی می‌تواند نقشی محوری ایفا نمایند (برقی و فضلی زاده، ۱۳۹۴). نظام آموزش و پرورش می‌تواند از طریق ارتقاء آموزش زمینه‌ساز افزایش سهم سرمایه انسانی در اقتصاد گردد و از طرف دیگر با محور قراردادن بهره‌وری و توانمندسازی نیروی کار، فراهم کردن زمینه اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالای داخلی، فعال‌سازی منابع و سرمایه‌های انسانی در جهت توسعه کارآفرینی، پیشبرد «اقتصاد دانش‌بنیان»^۱ و اجرای نقشه جامع علمی کشور و تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی آن می‌تواند در محیط‌های علمی به تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی مدد رساند (طغیانی، ۱۳۹۴). آنچه که مسلم است برای رهایی از تحریم‌ها و مشکلات به صورت ریشه‌ای و اساسی باید اهداف اقتصاد مقاومتی در سطح جامعه به صورت جدی مطرح گردد. در این میان آموزش و پرورش همان‌طور که بیان شد به‌عنوان یکی از تأثیرگذارترین نهادها می‌تواند برای دستیابی به اهداف اقتصاد مقاومتی با ترویج فرهنگ اقتصاد مقاومتی و اصلاح و تغییر برنامه‌های درسی، گام بسیار مهمی در این زمینه بردارد. اقتصاد مقاومتی مسئله اصلی حال حاضر نظام اسلامی در عرصه اقتصاد است (مرادی و احمدی، ۱۳۹۴). مرور سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز نشان می‌دهد که روح حاکم بر آن، فرهنگی است و بدون تحول فرهنگی و با نگاه صرفاً اقتصادی نباید نسبت به تحقق اهداف سیاست‌های مذکور امید داشت. تأکید بر «روحیه مشارکت و کار جمعی»، «سبک زندگی و الگوی مصرف اسلامی»،

«گفتمان‌سازی»، «کارآفرینی و مهارت»، «اخلاقیت و نوآوری» از جمله مواردی هستند که در این سیاست‌ها صریحاً به آن‌ها اشاره شده است که پرورش و نهادینه سازی آن‌ها در محدوده وظایف آموزش و پرورش قرار می‌گیرد (سیفلو، ۱۳۹۲).

در این ارتباط سرخه دهی (۱۳۹۵) اقتصاد مقاومتی را به معنای مقاوم‌سازی جامعه، رکنی می‌داند که باید در برنامه‌های درسی پنهان و آشکار وجود داشته باشد. میلر (۱۹۹۸) هم معتقد است که سواد اقتصادی یکی از جوانب ضروری آموزش عمومی برای شهروندان است. وی تأکید می‌کند که مفاهیم اقتصادی را باید در برنامه درسی و تجارب معمولی یادگیری دانش‌آموزان قرارداد. از نگاه این اندیشمند مهم‌ترین شیوه قرارداد اقتصاد در برنامه درسی، تلفیق و درهم تنیدن موضوع‌های اقتصادی با دیگر حوزه‌های محتوایی است؛ زیرا این شیوه باعث یادگیری همه‌جانبه و منسجم در دانش‌آموزان می‌شود. Saunders و همکاران (2003) برنامه درسی اقتصادی مطلوب را برنامه‌ای می‌دانند که به درک دانش‌آموزان درباره این که چگونه مفاهیم اساسی اقتصاد با هم مرتبط می‌شوند، کمک نماید؛ زیرا چنین درکی دانش‌آموزان را قادر خواهد ساخت که درباره مسائل اقتصادی در دنیای واقعی بحث کنند و مانند بزرگسالان با این مسائل برخورد نمایند. برنامه‌ای که درک دانش‌آموزان از ساختار اقتصاد را مدنظر قرار دهد؛ زیرا به واسطه این درک است که دانش‌آموز می‌تواند بفهمد اجزا و دوره‌های مختلف اقتصادی چگونه با هم به تعامل می‌پردازد؛ همچنین این برنامه باید ایجاد گر دانش‌پایه، مهارت‌ها، نگرش‌ها و عادت‌های درست در فراگیران به منظور تبدیل آنان به شهروندان خوب و پرورش روحیه مشارکت در فعالیتهای اقتصادی در آن‌ها باشد. آماده‌سازی دانش‌آموزان برای زندگی و فراهم آوردن فرصت آموزش‌های بالاتر در آنان برای بار آوردن افراد آگاه به مسائل اقتصادی کشور خود و کشورهای دیگر نیز از دیگر نکات مورد تأکید این محقق است.

با توجه به آنچه که گفته شد که همه دال بر ضرورت توجه به اقتصاد مقاومتی در طراحی های آموزشی است؛ اما نتایج تحقیقات نشان از ناکافی بودن اقدامات انجام گرفته در این ارتباط در سطح نظام آموزش و پرورش ایران است به عنوان مثال امام جمعه (۱۳۸۹) در پژوهشی تحت عنوان «سنجش دانش اقتصادی دانش‌آموزان» نشان داده است که ۷۴٪ دانش‌آموزان شاخه متوسطه نظری (پایه اول تا پیش‌دانشگاهی) شهر تهران از دانش پایه و به روز اقتصادی برخوردار نبوده و دانش‌آموزان پایه اول متوسطه از دانش اقتصادی کمتری

نسبت به سایر پایه‌ها برخوردار بوده‌اند. رضایی (۱۳۹۵) با نقد نگاه آموزش و پرورش کشور می‌افزاید: وقتی بچه‌ها در مدرسه با اصطلاحات اقتصادی که اصل زندگی است آشنا نمی‌شوند، نمی‌توان از آن‌ها توقع داشت که نگاه اقتصادی موردنیاز را در سطح زندگی داشته باشند. دانش‌آموزان ایرانی نمی‌دانند که سرمایه انسانی جامعه هستند و مطالبه‌ای از خودشان ندارند؛ چون سرمایه بودنشان به آن‌ها یاد داده نشده است. این در حالی است که انواع کار، بهره‌وری، اسراف، تولید ملی و تولید داخلی از مباحثی است که در آموزش و پرورش کشورهای پیشرفته جایگاه ویژه‌ای دارد در ادامه این محقق به‌عنوان راهکار، به موضوع مهم جایگزین کردن مباحث اقتصادی به‌جای مباحث درسی که اغلب کاربردی در زندگی ندارد اشاره می‌کند و می‌گوید: اگر نگاه عقلی و علمی در غرب، بیانگر اقتصاد مقاومتی است، قطعاً برای نظام اسلامی، وجه دینی، اصل مطلب است و این که ما در داشتن سرمایه دینی جلویم، اما از آن استفاده نمی‌کنیم! اگر این نگاه را در آموزش و پرورش نداشته باشیم، رشدی اتفاق نمی‌افتد و ما در نهایت همین خروجی کنونی را خواهیم داشت.

ابراهیمی هرستانی و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیق خود با عنوان «وضعیت فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی در کتب درسی دوره‌های ابتدایی و متوسطه اول» اعلام داشتند که علی‌رغم اهمیت موضوع، در مجموع کتب بررسی شده که شامل ۷۸۳۰ صفحه می‌باشد، تنها در ۱۵۵ صفحه به فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی توجه شده است که برابر با ۱/۹۷ درصد از کل کتاب‌های بررسی شده می‌باشد و این حاکی از آن است که در کتاب‌های مقطع ابتدایی و متوسطه اول نیز به موضوع اقتصاد مقاومتی توجه چندانی نشده است. اختصاص کمتر از ۲ درصد از حجم کتب بررسی شده به چنین موضوع مهمی، بیانگر کم‌توجهی به اهداف اقتصاد مقاومتی در نظام آموزش و پرورش است.

نتایج تحقیق خوجه (۱۳۹۵) نشان می‌دهد که به تعداد کمی از مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در اسناد بالادستی در آموزش و پرورش توجه شده است؛ و چون در اسناد بالادستی توجه کمی به اهداف اقتصاد مقاومتی صورت گرفته به دنبال آن نیز در طراحی برنامه‌های درسی، توجه کمی معطوف شده است. همچنین تحقیق علی‌پور و همکاران (۱۳۹۶) که در مورد تحلیل کتاب‌های دوره ابتدایی را در راستای تأکید بر مؤلفه‌های تربیت اقتصادی انجام شده بود، نشان داد که تنها به برخی از مؤلفه‌های تربیت اقتصادی مطلوب دوره ابتدایی ایران (سه بعد و سه حیطه) در اهداف و محتوای کتاب‌های درسی این دوره توجه شده است.

فرهادی (۱۳۹۵) اعلام می‌دارد که در نظام آموزشی مابین ۶۰ تا ۷۰ درصد آموزش بر عهده معلم است و ۲۰ تا ۳۰ درصد بر مبنای متن درسی است. چون معلمان در قضیه اقتصاد مقاومتی توجیه نشده‌اند! ما آن ۶۰ - ۷۰ درصد را اصلاً نداریم. در حوزه تدوین متن درسی که اولویت دوم مسئله آموزش اقتصاد مقاومتی است نیز کار خاصی رخ نداده است. از سال ۹۲ تا کنون که این سیاست‌ها ابلاغ شده، حتی یک کلمه از کتب درسی هم تغییر داده نشده است. صحرا کار (۱۳۹۵) اظهار می‌دارد که در پایه دهم کتابی اختیاری به نام کارگاه کارآفرینی و تولید برای درس پرورشی نگاشته شده است که باید از بین چند کتاب، انتخاب شود. هرچند در همین کتاب هم که تنها در یک پایه تحصیلی است، توجهی به سیاست‌های اقتصاد مقاومتی نشده است. البته همین کتاب اختیاری هم در بعضی نواحی، بخشنامه عدم استفاده دارد. صحرا کار (۱۳۹۵) در تحقیق خود اعلام می‌دارند که در بیشتر کشورها در نظام‌های آموزشی به آموزش اقتصاد اهمیت داده شده است و این موضوع در آموزش و پرورش ما ایران کمتر اهمیت داده شده است و اکثر فارغ‌التحصیلان از سواد اقتصادی برخوردار نیستند. یافته‌های حاصل از تحقیق نشان داد که در اسناد مورد بررسی، مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی که شامل: اقتصاد دانش‌بنیان، اصلاح ساختارها و نهادهای اقتصادی، شفاف‌سازی و سالم‌سازی اقتصاد، اقتصاد عدالت‌بنیان و مؤلفه کاهش وابستگی به نفت و خام‌فروشی هستند، مورد غفلت واقع شده‌اند.

آنچه مسلم است تنها اختصاص ساحتی از شش ساحت تربیت به تربیت اقتصادی بر اساس سند مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران و قرارداد آن در دستور کار نظام آموزش و پرورش و در نهایت انتظار رشد توانایی‌های متریبان در تدبیر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای در قالب درک و فهم مسائل اقتصادی، درک و مهارت حرفه‌ای، التزام به اخلاق حرفه‌ای، توان کارآفرینی، مراعات قوانین کسب و کار و احکام معاملات و التزام به اخلاق و ارزش‌ها در روابط اقتصادی بدون برنامه‌ریزی‌های منسجم و ارزیابی فرایند و بروندادها و پیامدهای این برنامه‌ریزی‌ها خیالی بیش نیست (مرادی و ناصری، ۱۳۹۴).

با در نظر گرفتن حوزه‌های مختلف دانش در نظام آموزشی کشور، برنامه درسی شیمی از نظر محتوایی این قابلیت را دارد که به صورت تلفیقی در کنار تحقق اهداف تخصصی علمی زمینه تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی را نیز فراهم سازد. به عنوان مثال برخی از اهداف اقتصاد

مقاومتی در مواردی چون تولید، مصرف و اشتغال به‌خوبی در برنامه‌های درسی شیمی قابل‌بگیری و دنبال کردن هستند. رویکرد جدید در برنامه‌های درسی به دنبال ارتباط مفاهیم درسی شیمی با زندگی روزمره دانش‌آموزان و کاربردی شدن این برنامه‌هاست که پرداختن و توجه ویژه به اقتصاد مقاومتی می‌تواند بخشی از این رویکرد را محقق سازد؛ با ورود به قرن ۲۱ عوامل مختلفی آموزش و یادگیری علم شیمی را تحت‌تأثیر قرار داده است. بر پایه یافته‌های جدید علوم تربیتی، هدف از آموزش علم شیمی در دوره متوسطه دوم تربیت شیمی‌دان نیست. در رویکردهای جدید برنامه درسی شیمی، هدف اصلی با توجه به تنوع و جاذبه‌های موجود در علم شیمی، آموزش برخی اصول و مفاهیم نظری علم شیمی نیست؛ بلکه «آموزش شیمی»^۱ وسیله‌ای است برای آموزش مهارت‌های زندگی، حل مسئله، کاوشگری، آشنایی با ماهیت علم و تقویت نگرش‌های علمی و اخلاقی (کوپر، ۲۰۰۵). در این رویکردها شیمی در خدمت برنامه‌های آموزشی و تربیت شهروندانی مطلوب است و از جاذبه‌های علم شیمی برای پیشبرد اهداف آموزشی بهره گرفته می‌شود که یکی از اهداف آموزش و پرورش رسیدن به اهداف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی می‌باشد (عربشاهی و معافی، ۱۳۹۰).

اهمیت روزافزون علم شیمی در زندگی انسان‌ها سبب شده است تا آموزش مناسب و اثربخش آن به‌ویژه در برنامه درسی مدارس از اهمیت به‌سزایی برخوردار گردد. در دهه گذشته، معلمان و طراحان برنامه‌های درسی شیمی، همواره معتقد بودند که هدف از آموزش شیمی، آماده‌سازی دانش‌آموزان برای ورود به دانشگاه نیست؛ بلکه هدف اصلی تربیت شهروندانی است که دارای «سواد شیمی»^۲ باشند (GeorgeMouzakitisa, 2010).

از لحاظ نگرشی شخص دارای سواد شیمی باید دید واقع‌بینانه و منصفانه‌ای از علم شیمی و کاربردهای آن داشته باشد. صرفه‌جویی در مصرف آب، انرژی، به‌کارگیری شیوه‌های حفاظت از محیط‌زیست، داشتن مهارت‌هایی برای حفظ سلامتی خود و دیگران، به‌کارگیری مهارت‌های آموخته شده در زندگی، جلوگیری از آلودگی رودخانه‌ها، جنگل‌ها، دریاها، جلوگیری از مصرف سوخته‌ای فسیلی، استفاده از انرژی‌های پاک و ارزان و تشویق و ترغیب دیگران به همه این امور، از مشخصات یک شخص باسواد شیمی است (بدریان، ۱۳۸۸) که همه این عوامل از نشانه‌ها و آثار اقتصاد مقاومتی هستند که ضروری است در برنامه‌های درسی شیمی متوسطه دوم به‌صورت جدی‌تری به آن پرداخته شود؛ لذا با توجه به آنچه که

1. chemical education
2. scientific literacy

تاکنون گفته شد تحقیق حاضر به منظور تحلیل محتوای متن کتاب‌های درسی شیمی متوسطه دوم بر اساس میزان تأکید بر اهداف اقتصاد مقاومتی به مورد طراحی و اجرا قرار گرفت تا شاید بتواند گامی مؤثر به منظور ارائه بازخوردهای اصلاحی مطلوب به برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی شیمی دوره دوم متوسطه باشد. به منظور دستیابی به این هدف در این مطالعه، سؤال‌های زیر مطرح شده است.

- ۱) میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی در بعد تولید در سه حیطه دانشی، مهارتی و نگرشی در کتاب‌های شیمی دوره دوم متوسطه چگونه است؟
- ۲) میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی در بعد مصرف در سه حیطه دانشی، مهارتی و نگرشی در کتاب‌های شیمی دوره دوم متوسطه چگونه است؟
- ۳) میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی در بعد اشتغال در سه حیطه دانشی، مهارتی و نگرشی در کتاب‌های شیمی دوره دوم متوسطه چگونه است؟

روش

از آنجا که هدف از انجام تحقیق حاضر، تحلیل محتوای کتاب‌های درسی شیمی دوره دوم متوسطه بر اساس میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی بود؛ لذا این مطالعه از لحاظ هدف کاربردی است و با توجه به ماهیت موضوع و پرسش‌های پژوهش از نوع پژوهش‌های ترکیبی است، این رویکرد به پژوهش از قابلیت‌های دو روش کمی و کیفی به طور توأم استفاده می‌کند در این مطالعه به منظور پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی - قیاسی و تحلیل محتوای کمی بهره‌گیری شد. تحلیل محتوای کیفی قیاسی با استفاده از نظریه‌ها و رویه‌های موجود، تجربه‌ها یا دانش متخصصان و تحقیقات پیشین، آغاز می‌شود. مفهوم‌ها و متغیرها، مقوله‌ها و کدها و روابط میان آنها و سازه‌های تحلیل، پیش از ورود به متن و تحلیل داده‌ها و بر اساس این پیشینه، تعریف و تدوین می‌شوند. جنس استنتاج قیاس است که اطلاعات و دانش موجود را برای فهم اشیا یا شکل‌دادن به آرا به کار می‌گیرد (تبریزی، ۱۳۹۰).

واحد ثبت در این تحقیق، مضمون است. واحد ثبت به بخش معنادار و قابل رمزگذاری محتوا اطلاق می‌شود و روش شمارش نیز فراوانی است. مقوله‌بندی در این تحقیق با روش

جعبه‌ای است؛ یعنی طبقات (مقوله‌ها) پیش از اجرای تحقیق تعیین می‌شوند و به همین دلیل به آن، روش از پیش تعیین شده نیز می‌گویند (نوریان، ۱۳۸۷).

جامعه آماری این پژوهش را محتوای کتاب‌های درسی شیمی دوره متوسطه دوم در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ با عنوان شیمی دهم، شیمی یازدهم و شیمی دوازدهم و کتاب آزمایشگاه علوم دهم و آزمایشگاه علوم یازدهم (مباحث مربوط به آزمایش‌های شیمی) تشکیل داد (جمعاً ۵۳۲ صفحه) که همگی به عنوان نمونه انتخاب شدند.

در این پژوهش ابزار گردآوری داده‌ها، چک‌لیست محقق ساخته تحلیل محتوا بود که بر اساس اهداف اقتصاد مقاومتی استخراج شده در پژوهش (ناطق و همکاران، ۱۳۹۶) طراحی شد. این ابزار دارای سه بعد تولید، مصرف و اشتغال است که در سه حیطه دانشی، نگرشی و مهارتی تنظیم گردیده است که مؤلفه‌های آن در جداول ۱، ۲ و ۳ مشخص شده و فراوانی آنها به دست آمده است.

در ارتباط با روایی ابزار با توجه به اینکه برای انتخاب مؤلفه‌ها و شاخصه‌ای مفهوم اقتصاد مقاومتی در برنامه‌های درسی شیمی دوره دوم متوسطه از نتایج تحقیق انجام شده در این زمینه، استفاده شد. (ناطق و همکاران، ۱۳۹۶) پژوهشی که در آن اهداف اقتصاد مقاومتی در سه بعد تولید، مصرف و اشتغال در سه حیطه دانشی، نگرشی و مهارتی مطلوب هدف قرار گرفتن در برنامه‌های درسی شیمی دوره متوسطه دوم با جمع‌آوری نظر متخصصان بر اساس تکنیک دلفی فازی به دست آمده‌اند؛ لذا می‌توان گفت که ابزار تحقیق حاضر از روایی مطلوب برخوردار است.

برای تعیین میزان پایایی ابزار از تکنیک اجرای مجدد استفاده شده است؛ بدین صورت که فرم نهایی تهیه شده به طور هم‌زمان و مجزا در اختیار چهار نفر متخصص قرار گرفته و از آنها خواسته شده است که تا بخشی از کتاب‌ها را تحلیل نمایند. سپس داده‌های به دست آمده در فرمول ذیل قرار گرفته است و ضریب پایایی ۰/۷۸ به دست آمده که نشان از پایایی قابل قبول ابزار جمع‌آوری داده در تحقیق حاضر بوده است.

در این پژوهش، به منظور پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش ابتدا متن کتاب‌های درسی و آزمایشگاه شیمی دوره متوسطه دوم با دقت مطالعه شده و مضامین مطرح در متون استخراج شدند؛ سپس مضامین به دست آمده بر اساس همخوانی شان با ۹۱ مؤلفه اهداف اقتصاد مقاومتی در سه بعد تولید، مصرف و اشتغال و در حیطه‌های دانشی، نگرشی و مهارتی مورد کدگذاری

قرار گرفتند، به دنبال آن فراوانی تکرار مضامین مربوط به هر مؤلفه مورد شمارش قرار گرفت. داده‌های حاصل از این مرحله در جداول ۱، ۲ و ۳ درج گردیده است. خلاصه این داده‌ها در جدول ۴ ارائه شده‌اند. در ادامه داده‌های جدول (۴) بر اساس مرحله اول روش آنتروپی شانون به صورت داده‌های بهنجار شده در آمدند (جدول ۵) و سپس بر اساس مرحله دوم روش آنتروپی شانون، مقدار بار اطلاعاتی داده‌های جدول (۵) به دست آمد و بعد بر اساس مرحله سوم روش آنتروپی شانون، ضریب اهمیت اطلاعات به دست آمده از جداول فوق نشان داده شد (جدول ۶). در نهایت توزیع فراوانی مؤلفه‌های هدف تحقیق در کتاب‌های شیمی متوسطه دوم، مجدداً بر اساس روش آنتروپی شانون تجزیه و تحلیل شدند (جدول ۷). نتایج تحلیل‌های صورت گرفته در جداول (۸) و (۹) آمده است که به کمک این داده‌ها مشخص شد که به طور کلی بیشترین میزان توجه و اهمیت به اهداف اقتصاد مقاومتی به کدام مؤلفه و در کدام کتاب‌ها لحاظ شده است.

مرحله اول: ماتریس فراوانی‌های جدول فراوانی به هنجار شده از رابطه زیر:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{j=1}^m F_{ji}} \quad (i = 1, 2, 3, \dots, n, j = 1, 2, \dots, m)$$

مرحله دوم: محاسبه بار اطلاعاتی هر مقوله و قرارداد آن در ستون‌های مربوطه از رابطه زیر به دست آمد:

$$E_j = K \sum_{h=1}^m |P_{ij} \cdot Lnp_{ij}| \quad (i = 1, 2, \dots, m) \quad K = \frac{1}{Lnm}$$

مرحله سوم: محاسبه ضریب اهمیت هر یک از مقوله‌ها از رابطه زیر و با استفاده از بار اطلاعاتی آنها به دست آمد. هر مقوله که بار اطلاعاتی بیشتری داشته باشد، اهمیت W_j بیشتری نیز خواهد داشت (مهر محمدی، ۱۳۸۱).

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

یافته‌ها

پاسخ به پرسش پژوهشی شماره یک: میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی در بعد تولید در سه حیطه دانشی، مهارتی و نگرشی در کتاب‌های شیمی دوره دوم متوسطه چگونه است؟

جدول ۱. توزیع فراوانی توجه به مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در بعد تولید در کتاب‌های شیمی دوره دوم متوسطه

حیطه	مؤلفه های اهداف تحقق بخش اقتصاد مقاومتی				
	برنامه های درسی شیمی در بعد تولید				
عناوین کتابها	شیمی دهم	شیمی یازدهم	شیمی دوازدهم	آز علوم دهم	آز علوم یازدهم
دانشی	آشنایی با صنایع و کارخانه های مختلف و کار آفرینان عرصه اقتصادی در کشور	۰	۰	۰	۰
	آشنایی با کسب و کار حلال و اهمیت و ارزش مادی و معنوی آن در اقتصاد مقاومتی	۰	۰	۰	۰
	آشنایی با قوانین و آداب کسب و کار و تولید ثروت	۰	۰	۰	۰
	درک ماهیت ترکیبهای شیمیایی و نحوه تولید و تبدیل آنها به یکدیگر	۱	۲	۱	۰
	شناخت اهمیت و اهداف تولید داخلی در اقتصاد مقاومتی	۰	۰	۰	۰
	آشنایی با عوامل و زیر ساخت های تولید (کار، سرمایه و منابع)	۰	۰	۰	۰
	آشنایی با تولید مواد غذایی طبیعی	۱	۲	۰	۰
	کاربرد اصول شیمی سبز در راستای کاهش مصرف مواد اولیه و آلودگی ها	۰	۱	۰	۰
	آشنایی با تولید محصولات به طور طبیعی و مصنوعی	۱	۱	۱	۰
	شناخت مشاغل مختلف وابسته به شیمی و نقش آنها در اقتصاد جامعه	۰	۱	۲	۱
	شناخت الگوی پیشرفت ایرانی - اسلامی با توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی	۰	۰	۰	۰
	بسط و گسترش راهکارهای افزایش محصولات شیمیایی پر کاربرد	۰	۱	۱	۲
	آشنایی با انواع واکنشهای شیمیایی برای تولید محصول با کیفیت	۱	۰	۰	۱
	آشنایی با نیازهای اقتصادی در جامعه برای تولید	۱	۲	۰	۰
	شناخت دانشمندان ایرانی - اسلامی در زمینه شیمی و آشنایی با فعالیتهای آنها	۰	۱	۰	۳
	آشنایی با مفاهیم اقتصاد مقاومتی، تولید و اشتغال	۰	۰	۰	۱
	توانایی تشخیص آلودگی های زیست محیطی در تولید و اکتشاف	۰	۲	۱	۰
	نگرشی	حفظ ذخایر راهبردی نفت و گاز کشور	۰	۱	۰
اهمیت تولید داخلی در اقتصاد مقاومتی		۰	۰	۰	۲
نگرش منطقی به کار و تولید		۰	۰	۰	۰
علاقتمندی و استفاده از تولیدات داخلی		۰	۰	۰	۰
روحیه تعاون و همکاری در تولید		۰	۰	۰	۰
بلند همتی، عزت مندی و خودباوری در فعالیت اقتصادی		۰	۰	۰	۳
توجه به روحیه جهادی در آبادانی و سازندگی کشور		۰	۰	۰	۰
اعتقاد و همدلی با سیاستهای اقتصاد مقاومتی		۰	۰	۰	۰
مقابله با مشکلات اقتصادی و تحریم ها با تاکید بر توانایی های داخل کشور		۰	۰	۰	۰

۰	۰	۰	۰	۰	توانایی اولویت بندی در امور تولیدی با توجه تحریم ها و اقتصاد مقاومتی	مهارتی
۰	۰	۰	۰	۰	مهارت در استفاده از فرصت های اقتصادی	
۰	۰	۱	۰	۰	توانایی و مهارت استفاده از انرژی های پاک	
۱	۰	۰	۰	۰	توانایی استحصال و بهره برداری از منابع طبیعی	
۲	۰	۰	۰	۰	یادگیری مبانی مهارت‌های عملی در تولید	
۱	۱	۰	۰	۰	پرورش عادت به نظم و ترتیب و نظافت در فعالیتهای آزمایشگاهی و عملی	
۲	۱	۰	۰	۰	توانایی اکتشاف و شناسایی منابع شیمیایی مختلف	
۱	۱	۰	۱	۰	توانایی مهارت در یادگیریهای مادام العمر و مهارتهای حل مسأله و کاوشگری	

۱) پاسخ به پرسش پژوهشی شماره دو:

میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی در بعد مصرف در سه حیطه دانشی، مهارتی و نگرشی در کتاب‌های شیمی دوره دوم متوسطه چگونه است؟

جدول ۲. توزیع فراوانی توجه به مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در بعد مصرف در کتاب‌های شیمی دوره

دوم متوسطه

عناوین کتابها					مؤلفه های اهداف تحقق بخش اقتصاد مقاومتی برنامه های درسی شیمی در بعد مصرف	حیطه
آز علوم یازدهم	آز علوم دهم	شیمی دوازدهم	شیمی یازدهم	شیمی دهم		
۲	۱	۲	۱	۱	آشنایی با اهداف و چگونگی مصرف مواد و محصولات شیمیایی	دانشی
۰	۰	۲	۱	۰	تحلیل مسائل و مشکلات استفاده از مواد شیمیایی و آسیبهای زیست محیطی	
۰	۰	۱	۰	۱	دانش استفاده از انرژی های پاک و تجدید پذیر	
۱	۲	۳	۲	۲	شناخت برخی مواد شیمیایی و ارتباط و تأثیر آنها بر سلامتی و زندگی انسان و محیط زیست	
۰	۰	۰	۱	۱	شناخت محدودیت های میزان مصرف (اصل اعتدال، اصل عدم اسراف، عدم اتلاف)	
۲	۲	۰	۱	۱	آشنایی با عوامل و شرایط تأثیر گذار بر مصرف مواد و وسایل شیمیایی	
۰	۰	۰	۰	۱	توانایی پیش بینی بحرانهای اقتصادی و طبیعی و تأثیر آنها بر اقتصاد جامعه	
۰	۰	۰	۱	۰	شناخت اصول مصرف (شناخت نیازهای واقعی از نیازهای کاذب، پرهیز از تجمل گرایی)	
۰	۰	۲	۲	۰	آشنایی با شیوه ها و روشهای گوناگون استفاده از مواد برای کاهش آلودگی و کاهش زباله	
۰	۰	۰	۱	۰	آشنایی با بازیافت و بازگردانی زباله ها	
۰	۰	۱	۱	۰	آگاهی از چگونگی و شرایط نگه داری و انبار کردن مواد شیمیایی	
۱	۰	۴	۳	۲	توانایی ارتباط مفاهیم شیمی با صنعت و کشاورزی	
۰	۰	۰	۰	۰	آشنایی با الگوی مصرف اسلامی- ایرانی	

۰	۰	۰	۰	۱	منابع و ثروتهای ملی از آن خداوند و متعلق به همه نسل هاست	نگرشی
۰	۰	۰	۱	۱	تاثیر بسزای سلامتی افراد جامعه در اقتصاد	
۰	۰	۰	۰	۱	نقش علم شیمی در شناخت جهان و عظمت آفرینش	
۰	۰	۰	۱	۰	تهیه مواد ساختنی از نفت خام به جای مواد سوختنی	
۰	۰	۰	۰	۰	روحیه قناعت، شکر گذاری و ساده زیستی	
۱	۰	۲	۱	۲	استفاده بهینه از منابع انرژی، مواد معدنی و منابع طبیعی و اصلاح الگوی مصرف	
۰	۰	۱	۱	۰	تاثیر فراوان بازگردانی و بازیافت زباله ها بر حفظ منابع و کاهش آلودگی	
۰	۰	۰	۰	۰	پایبندی به چارچوب الگوی مصرف بر اساس اقتصاد مقاومتی	
۰	۰	۱	۰	۰	کاهش مصرف انرژی با استفاده از وسایل استاندارد	
۰	۰	۰	۰	۰	اعتماد و علاقه به استفاده از کالاهای ایرانی	
۰	۰	۰	۰	۱	تاثیر الگوی مصرف اسلامی - ایرانی بر اقتصاد مقاومتی	
۰	۰	۲	۲	۰	تاثیر فراوان علم شیمی در اقتصاد جامعه	
۱	۰	۱	۱	۱	مهارت در استفاده از انرژی های پاک و منابع تجدید پذیر	
۱	۰	۰	۰	۱	مهارت به کار گیری وسایل و تجهیزات جدید در استفاده از مواد و انرژی	
۰	۰	۰	۰	۰	کسب مهارت در صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر	
۱	۱	۰	۱	۰	مهارت دست ورزی در استفاده از مواد و وسایل آزمایشگاهی	
۰	۰	۰	۱	۰	مهارت استفاده دوباره از زباله ها و بازیافت آنها	
۱	۱	۲	۰	۰	مهارت به کارگیری آموخته های شیمی برای رویارویی با بحرانها	

۲) پاسخ به پرسش پژوهشی شماره سه:

میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی در بعد اشتغال در سه حیطه دانشی، مهارتی و نگرشی در کتاب‌های شیمی دوره دوم متوسطه چگونه است؟

جدول ۳. توزیع فراوانی توجه به مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در بعد اشتغال در کتاب‌های شیمی دوره

دوم متوسطه

حیطه	مؤلفه های اهداف تحقق بخش اقتصاد مقاومتی برنامه های درسی شیمی در بعد اشتغال	عناوین کتابها				
		شیمی دهم	شیمی یازدهم	شیمی دوازدهم	آز علوم دهم	آز علوم یازدهم
دانشی	آگاهی از مزایای کار آفرینی و اشتغالزایی در تحقق اقتصاد مقاومتی	۰	۰	۰	۰	۰
	آشنایی با فرایند تبدیل مواد خام به محصولات با ارزش	۰	۱	۱	۰	۰
	پیدا کردن راهکارهای تسهیل در تولید محصولات (مانند کاتالیزور ها)	۰	۰	۱	۰	۰
	تلفیق علوم شیمی با زندگی برای حل مشکلات	۱	۱	۲	۱	۱
	آشنایی با اقتصاد دانش بنیان (تبدیل علم به فناوری)	۰	۰	۱	۰	۰
	آگاهی از آسیبهای جدی به اقتصاد ملی با واردات بی رویه محصولات	۰	۰	۰	۰	۰
	آشنایی با انواع مشاغل رسمی و کاذب	۰	۰	۰	۰	۰
	آشنایی با اصل عدالت اقتصادی و اشتغالزایی در تمام مناطق کشور	۰	۰	۰	۰	۰
	بازدید علمی از صنایع و کارخانه های مختلف شیمیایی و صنعتی	۰	۰	۰	۰	۰
	آشنایی با بازار یابی در فضای مجازی	۰	۰	۰	۰	۰
نگرشی	کار و کسب روزی حلال عبادت است	۰	۰	۰	۰	۰
	باور به رزاقیت خداوند	۰	۰	۰	۰	۰
	اعتقاد به تاثیر تولیدات داخلی و صادرات در رسیدن به اهداف اقتصاد مقاومتی	۰	۰	۰	۰	۰
	اعتقاد و ایمان به توانمندی نیروهای داخلی	۱	۰	۰	۰	۰
	خود باوری و اعتماد به نفس در حل مشکلات اقتصادی و کار آفرینی	۰	۰	۰	۰	۰
	کارایی مؤثر فعالیتهای عملی و آزمایشگاهی در اقتصاد خانواده و جامعه	۰	۱	۰	۰	۰
	آسیب رساندن خام فروشی مواد به اقتصاد کشور	۰	۰	۰	۰	۰
مهارتی	دارا بودن تفکر نقاد و خلاق به منظور دست یابی به اشتغال پایدار	۰	۰	۰	۰	۰
	توانایی جامع نگری در بازار یابی	۰	۰	۰	۰	۰
	مهارت برقراری ارتباط با جهان پیرامون	۱	۰	۱	۱	۱
	به کارگیری مهارت تبدیل علم به فناوری در راستای اقتصاد دانش بنیان	۰	۰	۱	۰	۰
	توانایی استفاده از ابزار و وسایل ساده شیمی در فعالیتهای روزمره ی زندگی	۱	۱	۱	۲	۱
	رعایت نکات ایمنی و به کار گیری کمکهای اولیه در حوادث	۱	۰	۱	۱	۱
	یادگیری مهارتهای عملی و آزمایشگاهی علم شیمی	۱	۰	۰	۳	۱
	مهارت ساخت و به کار گیری مدلها و ماکت ها	۱	۰	۱	۰	۰
	دارا بودن تفکر نقاد و خلاق به منظور دست یابی به اشتغال پایدار	۰	۰	۰	۰	۰

جدول فوق نشان می‌دهد که از مجموع ۵۳۲ صفحه از کتاب‌های شیمی متوسطه دوم در هریک از مؤلفه‌ها و موضوعات مطرح شده در ابعاد تولید، مصرف و اشتغال و در حیطه‌های دانشی و نگرشی و مهارتی چه تعداد مضمون به این موضوعات پرداخته شده است.

جدول ۴. توزیع فراوانی مؤلفه‌های در سه بعد تولید، مصرف و اشتغال

کتاب‌ها	ابعاد و حیطه‌ها			تولید			مصرف			اشتغال	
	دانشی	نگرشی	مهارتی	دانشی	نگرشی	مهارتی	دانشی	نگرشی	مهارتی	دانشی	نگرشی
شیمی دهم	۱۱	۵	۰	۹	۶	۲	۱	۱	۱	۱	۱
شیمی یازدهم	۱۴	۰	۱	۱۴	۶	۳	۲	۱	۲	۱	۲
شیمی دوازدهم	۵	۱	۱	۱۵	۶	۳	۵	۰	۰	۰	۰
آزمایشگاه علوم دهم	۱	۰	۳	۵	۰	۲	۱	۰	۰	۰	۰
آزمایشگاه علوم یازدهم	۵	۰	۷	۶	۱	۴	۱	۰	۰	۰	۰
جمع	۳۶	۶	۱۲	۴۹	۱۹	۱۴	۱۰	۲	۲	۱۹	۱۹

توزیع فراوانی در جدول ۴ نشان می‌دهد که در از بین ۵۳۲ صفحه‌ای که به کتاب‌های شیمی اختصاص یافته، بیشترین فراوانی مربوط به بعد تولید در حیطه دانشی با ۴۹ مضمون است و کمترین فراوانی مربوط به بعد اشتغال در حیطه نگرشی با ۲ مضمون است.

جدول ۵. داده‌های بهنجار شده جدول ۴ در کتاب‌های شیمی دوره دوم متوسطه

کتاب‌ها	ابعاد و حیطه‌ها			تولید			مصرف			اشتغال	
	دانشی	نگرشی	مهارتی	دانشی	نگرشی	مهارتی	دانشی	نگرشی	مهارتی	دانشی	نگرشی
شیمی دهم	۰/۳۰	۰/۸۳	۰	۰/۱۸	۰/۳۱	۰/۱۴	۰/۱۰	۰/۵	۰/۰۵	۰/۱۰	۰/۰۵
شیمی یازدهم	۰/۳۸	۰	۰/۰۸	۰/۲۸	۰/۳۱	۰/۲۱	۰/۲۰	۰/۵	۰/۱۰	۰/۲۰	۰/۱۰
شیمی دوازدهم	۰/۱۳	۰/۱۶	۰/۰۸	۰/۳	۰/۳۱	۰/۲۱	۰/۵۰	۰	۰/۲۱	۰/۵۰	۰
آزمایشگاه علوم دهم	۰/۰۲	۰	۰/۲۵	۰/۱۰	۰	۰/۱۴	۰/۱۰	۰	۰/۱۴	۰/۱۰	۰
آزمایشگاه علوم یازدهم	۰/۱۳	۰	۰/۵۸	۰/۱۲	۰/۰۵	۰/۲۸	۰/۱۰	۰	۰/۲۸	۰/۱۰	۰

جدول ۶. مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های شیمی متو

سطه دوم

تولید			مصرف			اشتغال			ابعاد و حیطه‌ها
دانشی	نگرشی	مهارتی	دانشی	نگرشی	مهارتی	دانشی	نگرشی	مهارتی	
۰/۸۱	۰/۳۷	۰/۳۵	۰/۹۲	۰/۰۵	۰/۹۴	۰/۸۱	۰/۴۲	۰/۸۱	
بار اطلاعاتی (Ej)									
۰/۲	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۰۵	۰/۲	۰/۰۶	۰/۰۳	
ضریب اهمیت (Wj)									

همانگونه که از اطلاعات جدول ۶ به دست می‌آید بیشترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مربوط به بعد مصرف در حیطه مهارتی با ضریب ۰/۱۵ می‌باشد و کمترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مربوط به بعد

تولید و حیطه نگرشی با ضریب ۰/۰۴ می‌باشد.

نمودار ۱. ضریب اهمیت مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های شیمی متو سطه دوم در سه بعد تولید، مصرف و اشتغال

جدول ۷. فراوانی مؤلفه‌های تحقیق در کتاب‌های شیمی متوسطه دوم

کتاب‌های شیمی	شیمی دهم	شیمی یازدهم	شیمی دوازدهم	آزمایشگاه علوم دهم	آزمایشگاه علوم یازدهم	ابعاد
تولید	۱۶	۱۵	۷	۴	۱۲	
مصرف	۱۷	۲۳	۲۴	۷	۱۱	
اشتغال	۳	۵	۹	۱۰	۶	
جمع	۳۶	۴۳	۴۰	۲۱	۲۹	

همانگونه که در جدول ۷ مشخص می‌باشد فراوانی مؤلفه‌های تحقیق در ابعاد تولید، مصرف و اشتغال در کتاب‌های شیمی متوسطه دوم ارائه شده است که از مجموع ۵۳۲ صفحه از این کتابها بیشترین تعداد مضامین مربوط به شیمی یازدهم با ۴۳ مضمون و کمترین آنها مربوط به آزمایشگاه علوم دهم با ۲۱ مضمون می‌باشد.

جدول ۸. داده‌های بهنجار شده جدول ۷

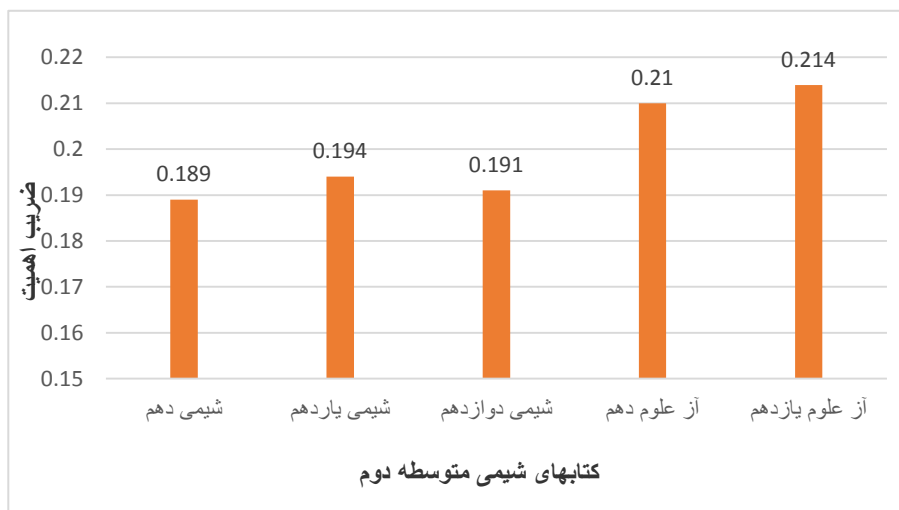
کتاب‌های شیمی	شیمی دهم	شیمی یازدهم	شیمی دوازدهم	آزمایشگاه علوم دهم	آزمایشگاه علوم یازدهم	ابعاد
تولید	۰/۴۴	۰/۳۴	۰/۱۸	۰/۱۹	۰/۴۱	
مصرف	۰/۴۷	۰/۵۳	۰/۶	۰/۳۳	۰/۳۷	
اشتغال	۰/۰۸	۰/۱۱	۰/۲۳	۰/۴۷	۰/۲	

جدول ۹. بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های تحقیق در کتاب‌های شیمی متوسطه دوم

کتاب‌های شیمی	شیمی دهم	شیمی یازدهم	شیمی دوازدهم	آزمایشگاه علوم دهم	آزمایشگاه علوم یازدهم	ابعاد
بار اطلاعاتی (Ej)	۰/۸۳	۰/۸۵	۰/۸۴	۰/۹۲	۰/۹۴	
ضریب اهمیت (Wj))	۰/۱۸۹	۰/۱۹۴	۰/۱۹۱	۰/۲۱۰	۰/۲۱۴	

باتوجه به اطلاعات جدول ۹ مشخص می‌شود که بیشترین ضریب اهمیت مربوط به کتاب آزمایشگاه علوم یازدهم با ضریب ۰/۲۱۴ و کمترین ضریب اهمیت مربوط به کتاب شیمی دهم با ضریب ۰/۱۸۹ می‌باشد.

نمودار ۲. ضریب اهمیت مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های شیمی متوسطه دوم

بحث و نتیجه‌گیری

باتوجه به اعمال تحریم‌های اقتصادی از سوی کشورهای بیگانه و پیدایش مشکلات مالی و اقتصادی در کشور، به نظر می‌رسد یکی از راه‌های برون‌رفت از این گرفتاری‌ها و مشکلات توجه ویژه به اقتصاد مقاومتی است که مورد تأیید رهبر انقلاب، کارگزاران و کارشناسان دولتی است. آموزش و پرورش نیز می‌تواند در این زمینه گام‌های مؤثری در رفع مشکلات اقتصادی بردارد و علاوه بر فرهنگ‌سازی در مورد اقتصاد مقاومتی با تغییر و اصلاح برنامه‌های درسی نیز می‌تواند تأثیر بسزایی در رسیدن به اهداف اقتصاد مقاومتی ایفا نماید. لذا باتوجه به تغییر محتوی کتاب‌های درسی در سال‌های اخیر و لزوم اصلاحات در آنها، ضروری به نظر می‌رسد که در این تغییرات و اصلاحات، نگاه ویژه‌ای به اهداف و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی شود. دروس شیمی در دوره دوم متوسطه نیز می‌توانند به خوبی ارتباط کاملی با اهداف و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی داشته باشند؛ چرا که در بحث تولید، مصرف و اشتغال می‌توان به مقوله‌هایی چون: تربیت و توانمندسازی نیروی کار، اصلاح الگوی مصرف، توسعه کارآفرینی، ترویج مصرف کالای داخلی و... پرداخت؛ این تحقیق باهدف تحلیل محتوی کتب درسی شیمی دوره متوسطه دوم انجام گرفت و به کمک روش «آنتروپی شانون» میزان توجه به اهداف تحقق‌بخش اقتصاد مقاومتی بررسی شد.

ابزار گردآوری داده‌ها، چک‌لیست محقق ساخته تحلیل محتوا بود که بر اساس اهداف اقتصاد مقاومتی استخراج شده در پژوهش (ناطقی و همکاران، ۱۳۹۶) طراحی شد. این ابزار دارای سه بعد تولید، مصرف و اشتغال است که در سه حیطه دانشی، نگرشی و مهارتی تنظیم گردیده است که فراوانی مؤلفه‌ها و مضامین اقتصاد مقاومتی در سه بعد تولید، مصرف و اشتغال مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته‌های این تحقیق برای سؤال اول نشان می‌دهد که از مجموع ۵۳۲ صفحه از کتاب‌های شیمی دوره متوسطه دوم، مجموعاً ۵۴ مضمون به بعد تولید پرداخته‌اند که از میان این مضامین ۳۶ مضمون به حیطه دانشی، ۶ مضمون به حیطه نگرشی و ۱۲ مضمون به حیطه مهارتی مرتبط هستند. ضریب اهمیت برای بعد تولید در حیطه دانشی ۰/۱۲، برای حیطه نگرشی ۰/۰۴ و برای حیطه مهارتی ۰/۱۰ است که بیشترین اهمیت را در حیطه دانشی بعد تولید و کمترین هم به حیطه نگرشی اختصاص یافته است.

اطلاعات به دست آمده از این تحقیق نشان می‌دهد که در مجموع از ۵۳۲ صفحه کتاب‌های شیمی متوسطه دوم ۸۲ مضمون به بعد مصرف پرداخته‌اند که از ابعاد دیگر بیشتر می‌باشند و از این تعداد ۴۹ مضمون به حیطه دانشی، ۱۹ مضمون به بعد نگرشی و ۱۴ مضمون به حیطه مهارتی اشاره داشته‌اند. ضریب اهمیت آنها هم برای حیطه دانشی ۰/۱۴، برای حیطه نگرشی ۰/۱۱ و برای حیطه مهارتی ۰/۱۳ هستند.

بررسی‌های تحقیق نشان می‌دهد که در مجموع از ۵۳۲ صفحه کتاب‌های شیمی متوسطه دوم ۳۱ مضمون به بعد اشتغال پرداخته‌اند که از این تعداد ۱۰ مضمون به حیطه دانشی، ۲ مضمون به بعد نگرشی و ۱۹ مضمون به حیطه مهارتی اشاره داشته‌اند. ضریب اهمیت آنها هم برای حیطه دانشی ۰/۱۲، برای حیطه نگرشی ۰/۰۶ و برای حیطه مهارتی ۰/۱۳ هستند.

نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که در برنامه‌های درسی شیمی متوسطه دوم به اهداف و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی توجه کمی صورت گرفته و تنها به برخی از مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در دوره متوسطه دوم (سه بعد و سه حیطه) در محتوای کتاب‌های درسی شیمی این دوره توجه شده است که با یافته‌های انصاری (۱۳۹۳) و ربیعی و مجیبی امین (۱۳۸۸) مبنی بر عدم توجه لازم کتاب‌های درسی به اصلاح الگوهای مصرف و تولید، همسو است.

نتایج کار پژوهشی ابراهیمی هرستانی و همکاران (۱۳۹۶) که اعلام کرده بودند تنها کمتر از ۲ درصد از حجم کتب بررسی شده در دوره ابتدایی و متوسطه اول به اهداف و مباحث اقتصاد مقاومتی پرداخته‌اند، یافته‌های این تحقیق را تصدیق می‌کند.

همچنین نتایج این پژوهش با یافته‌های تحقیق علی‌پور و همکاران (۱۳۹۶) که نشان داد تنها به برخی از مؤلفه‌ها و اهداف تربیت اقتصادی مطلوب دوره ابتدایی، توجه شده است، هم‌خوانی دارد. این در حالی است که تمامی اعمال و فعالیت‌های افراد (خردسال و بزرگسال)، از ابتدای روز به‌نوعی با دانش اقتصادی مرتبط است و آگاهی از مباحث اقتصاد مقاومتی، برخورد علمی را با فعالیت‌های اقتصادی در زندگی شخصی و اجتماعی به همراه دارد و بازدهی و بهره‌وری فردی و سازمانی را ارتقا می‌دهد. درست است که آموزش و یادگیری مباحث اقتصادی، به‌صورت تجربی از خانواده آغاز می‌شود، اما یادگیری علمی و ارزشی موضوعات اقتصادی، در نظام آموزش و پرورش و متعاقب آن در آموزش عالی امکان‌پذیر است. متولی رسمی رشد همه‌جانبه اقتصادی، اجتماعی، اخلاقی، سیاسی و فرهنگی خردسالان، جوانان و نوجوانان، در درجه اول نهاد آموزش و پرورش است که در مصوبات و آیین‌نامه‌های خود، آن را برای دوره‌های گوناگون تحصیلی پیش‌بینی کرده است. اگر اقتصاد مقاومتی به‌درستی تبیین شود و ادراک صحیحی نسبت به موضوع ایجاد شود، اعتماد و مشارکت عمومی در این زمینه جلب می‌شود. بر این اساس، ضروری است اقتصاد مقاومتی برای دانش‌آموزان به‌عنوان آینده‌سازان، به‌خوبی فرهنگ‌سازی شود تا نه تنها به اهمیت و ضرورت آن پی ببرند، بلکه از همین سنین کودکی و نوجوانی متناسب با مقتضیات خویش، عملکرد مناسبی در تحقق اقتصاد مقاومتی داشته باشند. به این منظور باید برای دانش‌آموزان ارائه مبانی و اهداف اقتصاد مقاومتی در اولویت قرار بگیرد تا به ضرورت و اهمیت موضوع آگاه شوند و سپس الزامات و ابعاد آن برای دانش‌آموزان تبیین شود تا درک صحیحی از چگونگی اقدام و عمل به اقتصاد مقاومتی پیدا کنند و این امر محقق نمی‌شود مگر اینکه مفاهیم اقتصاد مقاومتی در برنامه‌های درسی دانش‌آموزان مخصوصاً در برنامه‌های درسی علوم پایه ورود پیدا کند.

آنچه که از نتیجه تحقیق حاضر می‌توان استنباط نمود این است که ملاک خاصی در زمینه تدوین محتوای مرتبط با توسعه اقتصاد مقاومتی در دستور کار برنامه‌ریزان درسی نبوده است و به احتمال زیاد راهنمایی جهت چگونگی تلفیق اهداف رشد اقتصادی با سایر اهداف

مورد لزوم در حوزه‌های موضوعی مختلف در دسترس مؤلفین کتاب‌های درسی شیمی دوره متوسطه دوم قرار نگرفته است؛ همچنین نتایج این تحقیق نشانگر این است که حوزه‌های مختلف موضوعی در دوره متوسطه دوم از حیث پرداختن به مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مکمل یکدیگر نیستند؛ این در حالی است که این امکان وجود دارد که متناسب با ظرفیت هر حوزه موضوعی تحقق، بخشی از اهداف اقتصاد مقاومتی را به عهده آن حوزه قرار داد و به این شکل تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی را در دروس شیمی دوره متوسطه دوم به انتظار نشست. به طور کلی یافته‌های حاصل از فراوانی مؤلفه‌ها نشان داده است که میزان توجه به اهداف اقتصاد مقاومتی از توزیع نرمال برخوردار نیستند به طوری که در حد خیلی کم به اهداف اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های شیمی پرداخته شده است. بازنگری و گنجانیدن مفاهیم اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های شیمی متوسطه دوم و رابطه عمودی محتوای کتاب‌ها جهت بهبود وضعیت برنامه درسی و به تبع آن پرورش انسان‌هایی با روحیه اقتصاد مقاومتی و دارای تربیت اقتصادی پیشنهاد این پژوهش به برنامه ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی است.

منابع

- سریع القلم، محمود. (۱۳۹۵). *عقلانیت و توسعه یافتگی ایران*. تهران: فرزانه روز.
- مؤمنی، فرشاد. (۱۳۹۵). *بنیه تولید ملی، بررسی انتقادی برنامه‌های توسعه و عملکرد اقتصادی*. فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، (۵).
- لیست، فردریک. (۱۳۷۹). *نظام ملی اقتصاد سیاسی*. ترجمه ناصر معتمدی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- یوسفی، محمد علی. (۱۳۹۵). *مبانی و مدل‌های مشارکت مردمی در اقتصاد مقاومتی*. تهران: انتشارات مقاومت.
- تبریزی، منصوره. (۱۳۹۱). *تحلیل محتوای کیفی از منظر رویکردهای قیاسی و استقرایی*. فصلنامه علوم اجتماعی، (۶۴)، ۱۰۵-۱۳۸.
- ناطق، فائزه، معافی، حسین، فقیهی، علیرضا و سیفی، محمد. (۱۳۹۶). *اهداف برنامه درسی شیمی متوسطه دوم در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی، مجموعه مقالات همایش ملی بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی*.

ادیب، یوسف، ابراهیمی هرستانی، اصغر، رضاپور، یوسف و طغیانی، مهدی. (۱۳۹۵). بررسی مبانی دینی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی. فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۰(۳۶)، ۴۱-۵۸.

رضایی، مریم. (۱۳۹۵). طراحی و اعتبار سنجی الگوی برنامه درسی مناسب جهت آموزش برای توسعه پایدار در مدارس ابتدایی، پایان نامه دکتری، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران.

سرخه دهی، فاطمه. (۱۳۹۵). راهکارها و چالشهای تحقق سبک زندگی اسلامی به مثابه بستر تحقق اقتصاد مقاومتی، همایش ملی نقش سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی.

بیانات مقام معظم رهبری، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای.

<http://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=5085.1395/03/05>
فرهادی مزده، علی. (۱۳۹۵). اقتصاد مقاومتی از منظر قرآن کریم. مقاله ارائه شده در همایش نقش اقتصاد مقاومتی در ایران، دانشگاه بوعلی، همدان.

برقی، عیسی و فضلی زاده، شهرام. (۱۳۹۴). چگونگی تحقق اهداف اقتصادی آموزش و پرورش متوسطه از طریق برنامه‌های درسی. مقاله ارائه شده در همایش «آموزش و اهداف اقتصاد مقاومتی»، دانشگاه تهران.

صحرا کار، سهیلا. (۱۳۹۴). نقش و جایگاه برنامه ریزی درسی در بهبود شرایط اقتصادی جامعه، مقاله ارائه شده در کنفرانس جهانی شدن و آینده تعلیم و تربیت در ایران، دانشگاه فردوسی مشهد.

مرادی، روح الله و ناصری، الهام. (۱۳۹۴). ترویج فرهنگ کار و کوشش اقتصادی به کمک برنامه درسی دوره ابتدایی، رساله دکتری برنامه ریزی درسی، دانشگاه شهید رجایی تهران.

خوجه، زهرا. (۱۳۹۵). تحلیل برنامه درسی قصد شده نظام آموزش و پرورش ایران از حیث توجه به اقتصاد مقاومتی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

طغیانی، مهدی. (۱۳۹۴). در آمدی بر اقتصاد مقاومتی و آموزش و پرورش. برگرفته از سایت مجله اقتصادی.

رحمان پور، علی و همکاران. (۱۳۹۴). برنامه مطلوب در زمینه رشد دانش اقتصادی فراگیران جهت تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران.

سیف‌لو، سجاد. (۱۳۹۲). مفهوم شناسی اقتصاد مقاومتی. فصلنامه معرفت اقتصاد اسلامی، (۹)، پاییز و زمستان.

علی پور، فاطمه، ناطقی، فائزه و فقیهی، علیرضا. (۱۳۹۶). تحلیل اهداف و محتوای برنامه‌های درسی دوره ابتدایی ایران بر اساس میزان تأکید بر مؤلفه‌های تربیت اقتصادی، رساله دکتری دانشگاه آزاد واحد اراک.

عسگری، محمد. (۱۳۹۱). اقتصاد در آموزش و پرورش، مجموعه مقالات ارائه شده در همایش اقتصاد و آموزش، تهران.

عظیمی، حسین. (۱۳۹۱). مدارهای توسعه نیافتگی در اقتصاد ایران. نشر نی.
عربشاهی، باهره و معافی، حسین. (۱۳۹۰). روش‌های نوین آموزش شیمی، مقاله ارائه شده در دومین همایش ملی آموزش، دانشگاه شهید رجایی، تهران.

مهر محمدی، غلامرضا. (۱۳۸۱). روش تحلیل محتوی (راهنمای عملی تحقیق). تهران: انتشارات دانش نگار.

بدریان، عابد. (۱۳۸۸). آموزش شیمی. تهران: انتشارات مبنای خرد.
انصاری، عبدالله. (۱۳۹۳). ارزشیابی مؤلفه‌های اصلاح الگوهای مصرف و تولید در کتاب‌های درسی پایه‌های ششم و هفتم. فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، (۶۳)، ۵۳-۷۱.
مرادی، حسن. (۱۳۸۸). اقتصاد مقاومتی و مبانی اسلام. تهران: انتشارات فرهنگ اسلامی.
امام جمعه، زهرا. (۱۳۸۹). سنجش دانش اقتصادی دانش‌آموزان. تهران: پایگاه مجلات تخصصی نور.

صدر، مجتبی. (۱۳۸۰). تربیت اقتصادی کودکان از دیدگاه اسلام. مقاله پذیرفته شده در چهارمین همایش آموزش، دانشگاه شهید رجایی تهران.

نوریان، محمد. (۱۳۸۷). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات آگه.
ربیعی، مهدی و محبی امین، سکینه. (۱۳۸۸) تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر حسب سازه الگوی مصرف با تأکید بر آیات و روایات. فصلنامه فرهنگی دفاعی زنان و خانواده، (۱۶)۵، ۱۱۳-۱۴۲.

فقیهی، علی نقی. (۱۳۷۷) تبیین هدف‌ها در اقتصاد آموزش و پرورش از دیدگاه اسلام، پژوهشگاه تعلیم و تربیت.

References

- George S. Mouzakitisa (2010). The role of vocational education and training curricula in economic development' *Profiling: Conceptual Underpinnings* Economic Department.
- Whitaker and Dir (2000) "A curriculum based on the principles of social constructivism focused on the development of individuals for the future work world". <http://dx.doi.org/10.1057/eej>. 2011.21.

- Saunders and et al (2003). The Status of Economics in the High School Curriculum, Available at:<http://www.um.edu>.
- Cameron James (2013). Economic Sanctions International Policy and Political Economy at Work, Palgrave Macmillan. *International Journal of Quality & Reliability Management*, Vol. 19 No.5, pp.508-23.
- McKinley, Michael (2000). *Economic Globalisation as Religious War*. London: Routledge. Balancing Customer Perceptions and Expectations, The Free Press, New York, NY,
- W.D cooper (2010).New Jersey Core Curriculum Content Standards for Social Studies. *Journal of Economic Education* 43(3): 339-47.
- Miller Stephen (1988). "Professional education, is there a role here for a competency-based approach?" New York: *National Council on Economic Education*. vol.17,No.3,p.111.